

Відгук
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Сушко Руслани Олександрівни
«Теоретико-методичні основи розвитку спортивних ігор в умовах глобалізації (на матеріалі баскетболу)»,
яка подана на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт.

1. Актуальність обраної теми

Тенденції розвитку спортивних ігор турбують науковців відповідного профілю через низку серйозних проблем вже тривалий час. До них належать як глобальні (відсутність достатнього фінансування професійного спорту та матеріально-технічної бази для прогресу в сучасних умовах; занепад дитячо-юнацького спорту і втрата цілої плеяди майбутніх зірок, дефіцит видатного тренерського потенціалу і, як наслідок, втрата цікавості до перепитів на спортивних майданчиках з боку відданих вболівальників), так і супроводжувальні (нехтування потужним науковим доробком, ігнорування існуючими можливостями через упередження та різницю поглядів, нехтування загальновідомими основами здорового способу життя людей з боку керівництва держави). Фахівців зі спортивних ігор не може залишити байдужими відсутність високих результатів, що в недалекому минулому, були традиційно притаманні українським спортсменам на міжнародній арені в баскетболі, водному поло, волейболі, гандболі, футболі та хокеї.

В Україні існують традиції підготовки видатних особистостей зі спортивних ігор (чемпіони і призери Олімпійських ігор), що підтверджено успішними результатами українських спортсменів у складі збірних команд Радянського Союзу, але за часів Незалежності України ми можемо пишатися лише олімпійськими успіхами гандболісток під керівництвом Леоніда Ратнера в Афінах у 2004 році та баскетболісток під керівництвом Володимира Рижова в Атланті в 1996 році (3 і 4 місця відповідно).

Розпад Радянського Союзу і потужний вплив процесів глобалізації (інформаційна доступність нововведень, міграція і концентрація спортсменів в центрах підготовки і лігах, комерціалізація і професіоналізація спорту, соціалізація спортсменів і політизація змагань) суттєво змінили спорт, але Україна намагалась зберігати набуті традиції тренувального і змагального процесів, що було значущим для досягнення високих спортивних результатів.

Авторитетні фахівці галузі олімпійського і професійного спорту ґрунтовно дослідили можливості оптимальної побудови багаторічної підготовки спортсменів, запропонували нові підходи до управління змагальною діяльністю і досягли суттєвих результатів у своїх працях, але увага до процесів глобалізації і необхідність урахування їх вагомого впливу на спортивні ігри дозволяє наголосити на актуальності даної роботи.

У цьому зв'язку автор обґрунтовує та розробляє основи національної концепції розвитку спортивних ігор (на матеріалі баскетболу) в умовах впливу

чинників глобалізації спорту вищих досягнень, а також пропонує технологію реалізації теоретичної моделі стосовно оптимальної побудови системи підготовки висококваліфікованих баскетболістів до офіційних міжнародних змагань з урахуванням чинників глобалізації спорту вищих досягнень на основі диференціації складу команди на групи: основний склад, регулярна заміна, розширений склад, перспективний резерв.

Таким чином, дисертаційна робота Сушко Р.О. вирішує актуальну проблему, що пов'язана з управлінням навчально-тренувальним процесом кваліфікованих спортсменів в умовах глобалізації спорту вищих досягнень.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація складається зі вступу, восьми розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку використаних джерел і додатків, викладена на 456 сторінках, вміщує 26 таблиць, 45 рисунків. В роботі використано 441 джерело наукової та спеціалізованої літератури. Автором логічно сформульовано структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, які адекватні тематиці наукового дослідження. Разом із висновками і практичними рекомендаціями структурні компоненти дослідження складають грамотно побудовану та логічно завершену структуру наукової роботи. Використаний комплекс методів є відповідним проблематиці дослідження і сучасним вимогам до кваліфікаційних робіт рівня дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано методологію, мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну, практичну значущість дослідження, охарактеризовано особистий внесок дисертанта в наукові роботи, які виконані в співавторстві, відображено апробацію матеріалів дисертації на науково-практичних конференціях.

У першому розділі **«Розвиток спортивних ігор в умовах глобалізації спорту вищих досягнень: характеристика проблеми»** автором висвітлено питання стосовно значущості місця глобалізації в сучасному світі та її впливу на спорт; історичні аспекти розвитку спортивних ігор; представлено огляд традиційних підходів до побудови процесу підготовки в спортивних іграх з урахуванням впливу глобалізації на спорт вищих досягнень; загальні принципи і особливості побудови процесу підготовки висококваліфікованих спортсменів в умовах міграції та концентрації спортсменів у провідних міжнародних центрах підготовки; особливості підготовки висококваліфікованих спортсменів до офіційних міжнародних змагань з урахуванням чинників соціально-економічного впливу; еволюція правил міжнародних змагань зі спортивних ігор в умовах глобалізації спорту вищих досягнень та ін.

У другому розділі **«Методи і організація дослідження»** дисертанткою розкрито методологію дослідження та конкретизовано використання сукупності методів дослідження, обґрунтовано доцільність їх застосування,

подано відомості про контингент обстежених та етапи дослідження. Перелік методів дослідження, що обрані відповідно до мети та завдань роботи, містить аналіз та узагальнення даних науково-методичних літературних джерел і мережі «Інтернет»; історико-логічні методи дослідження; вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду практичної роботи з підготовки висококваліфікованих спортсменів у баскетболі; метод експертної оцінки; аналіз та інтерпретація показників змагальної діяльності; теоретичне моделювання; педагогічні спостереження; методи математичної статистики.

В третьому розділі **«Концепція розвитку спортивних ігор на національному та міжнародному рівнях в умовах глобалізації спорту вищих досягнень»** автором охарактеризовано концепцію розвитку спортивних ігор в умовах глобалізації спорту вищих досягнень, в основу якої покладено спеціальні методичні принципи спортивного тренування. Складовими формування концепції розвитку українського баскетболу в умовах глобалізації спорту вищих досягнень виділено наступні чинники: аналіз та узагальнення внутрішніх протиріч процесу розвитку баскетболу в Україні; аналіз причин виникнення проблем та обґрунтування шляхів їх вирішення; створення організаційних і наукових передумов для розвитку спортивної та інших видів інфраструктури, яка необхідна для забезпечення розвитку баскетболу в Україні; визначення передумов і формулювання основ концепції розвитку баскетболу в сучасних умовах глобалізації спорту вищих досягнень з урахуванням закордонного і вітчизняного практичного досвіду; шляхи і способи практичної реалізації концепції розвитку баскетболу в Україні в умовах глобалізації спорту вищих досягнень (модифікована технологія підготовки до офіційних міжнародних змагань на основі врахування кількісно-якісних показників змагальної практики та її рівнів: контрольних і тренувальних ігор; офіційних ігор національного рівня; офіційних ігор міжнародного рівня).

В четвертому розділі **«Обґрунтування та розробка теоретичної моделі розвитку спортивних ігор в умовах глобалізації спорту вищих досягнень»** зазначено, що теоретична модель розвитку спортивних ігор в умовах глобалізації спорту вищих досягнень повинна ґрунтуватися на теоретико-методичних положеннях загальної теорії спорту та системи підготовки спортсменів. У розділі обґрунтовано позицію, що функціонування складної багаторівневої моделі розвитку баскетболу в Україні неможливе без визначення критеріїв ефективності, що детермінують економічні, соціальні, демографічні, правові, організаційні, суто спортивні та ін. чинники. Шляхи практичної реалізації теоретичної моделі розвитку баскетболу в Україні ґрунтуються на вивченні та узагальненні педагогічного досвіду розвитку баскетболу в найбільш успішних країнах світу. З цього переліку виділено країни (Литва, Сербія), чий досвід з огляду на особливості та традиції розвитку баскетболу має стати найбільш ефективним для подальшого розвитку спортивних ігор в Україні.

В п'ятому розділі **«Технології підготовки в спортивних іграх з урахуванням впливу чинників глобалізації спорту вищих досягнень»**

сконцентровано увагу на сучасному стані проблеми оптимізації підготовки висококваліфікованих баскетболістів до офіційних міжнародних змагань. Це стосується врахування чинників глобалізації спорту вищих досягнень, які значно ускладнили процеси підготовки до офіційних змагань внаслідок активного залучення до лав національних збірних команд натуралізованих спортсменів – «мігрантів» і гравців, які виступають в національних чемпіонатах інших країн – «легіонерів». Подолання існуючої проблеми можливе за рахунок використання принципово відмінних підходів до планування підготовки висококваліфікованих баскетболістів, які враховують ігрову спеціалізацію й універсалізацію гравців щодо їх можливого використання в суміжних амплуа і схожих тактичних взаємодіях. Важливими для оптимізації процесу планування підготовки до офіційних змагань є врахування кількісно-якісних показників змагальної практики відповідних рівнів і кваліфікована оперативна оцінка поточного рівня спортивної майстерності гравців з активним використанням сучасних інноваційних технологій.

У розділі представлено технологію підготовки в спортивних іграх до офіційних міжнародних змагань з урахуванням впливу чинників глобалізації спорту вищих досягнень, яка містить наступні складові:

- визначення передумов до формування технології підготовки висококваліфікованих баскетболістів до офіційних змагань в умовах впливу чинників глобалізації на розвиток спорту вищих досягнень на основі спеціальних принципів спортивного тренування;

- диференціація складу команди і його розподіл на типологічні групи (основний склад; регулярна заміна; розширений склад; група перспективного резерву) для оптимізації підготовки до офіційних міжнародних змагань з урахуванням амплуа, рівня майстерності та кількісно-якісних показників змагальної практики відповідних рівнів: клубного, національного, міжнародного;

- принципово відмінні підходи до планування підготовки команди до офіційних змагань, які враховують ротацію складу гравців, що беруть участь у тренувальних зборах;

- індивідуалізація тренувального процесу спортсменів, які виступають у національних чемпіонатах інших країн і не мають можливості брати повноцінну участь у тренувальних зборах національної збірної команди для підготовки до офіційних міжнародних змагань внаслідок дії контрактних зобов'язань з професійним клубом або баскетбольною лігою;

- застосування інноваційних методів управління підготовкою та змагальною діяльністю висококваліфікованих баскетболістів за допомогою аналітичних комп'ютерних програм, вивчення офіційних протоколів ігор і статистичних показників змагальної діяльності на офіційних сайтах змагань, педагогічні спостереження за процесом підготовки і змагальною діяльністю, їх оперативне обговорення, консультації, корекція підготовки за допомогою сучасних інформаційних технологій і мобільних пристроїв.

- використання модельно-цільового підходу для індивідуалізації

підготовки висококваліфікованих гравців, використання модельних тренувальних завдань в якості інструменту побудови процесу підготовки до офіційних змагань;

- інтеграція індивідуальної підготовленості висококваліфікованих гравців і спортсменів з розширеного складу команди, які брали безпосередню участь у навчально-тренувальних зборах, у максимально високі показники загальнокомандної підготовленості та ефективної реалізації наявного рівня спортивної підготовленості в офіційних міжнародних змаганнях;

- практична реалізація технології загальнокомандної підготовленості та її оперативна корекція в офіційних міжнародних змаганнях протягом макроциклу;

- експертна оцінка результатів змагальної діяльності з використанням алгоритму спеціального аналізу в командних спортивних іграх з урахуванням впливу чинників глобалізації.

В шостому розділі **«Етапи становлення спортивної кар'єри як складові підготовки висококваліфікованих баскетболістів в умовах глобалізації»** до позитивних рис дисертаційної роботи слід віднести аналіз даних та узагальнення шляхів кар'єрного зростання баскетболістів-зірок світового рівня, розглянутих в аспекті впливу процесів глобалізації на спорт. Показано вплив чинників міграції баскетболістів та їх концентрації в провідних лігах і центрах підготовки на ефективність змагальної діяльності (на матеріалах баскетбольних турнірів олімпійських ігор 1988-2016 рр.), а також вплив професіоналізації спортсменів і комерціалізації офіційних міжнародних змагань на показники розвитку баскетболу (на прикладі найуспішнішої баскетбольної ліги світу НБА за рівнем спортивної майстерності гравців, фінансовими здобутками спортсменів і власників команд). Фактичним матеріалом підкреслено можливість побудови потужного інвестиційного бізнесу в інших країнах, що може бути застосовано і позитивно вплинути на розвиток баскетболу в Україні.

У сьомому розділі **«Узагальнення проблемних питань, обґрунтування програм підготовки і шляхів розвитку баскетболу в Україні в глобальних умовах»** представлено аналіз програм підготовки національних збірних команд, який дозволив виявити проблемні питання або недоліки і запропонувати нові підходи до формування програм підготовки висококваліфікованих баскетболістів на рівні національних збірних команд з урахуванням впливу чинників глобалізації спорту вищих досягнень на розвиток баскетболу в Україні. Методом експертної оцінки визначено погляди впливових вітчизняних науковців на шляхи розвитку спортивних ігор в Україні.

Аналіз результатів експертної оцінки вітчизняних фахівців галузі фізичного виховання і спорту показав, що науковці в своїх підходах до вирішення проблем розвитку спортивних ігор поділяють думку стосовно важливості розвитку спортивних ігор як невід'ємної частини українського спорту, ухвалюють підтримку з боку держави дитячо-юнацького спорту як фундаментальної основи майбутніх досягнень; виділяють значущість

демократичного та прозорого відбору кандидатів до національних збірних команд і призначення головних тренерів; обґрунтовано підкреслюють важливість збереження традицій з фаховим поєднанням інноваційних технологій підготовчого процесу; підтримують міграційні процеси спортсменів як можливість ефективної інтеграції українських національних збірних на міжнародний рівень шляхом залучення закордонного досвіду; виокремлюють необхідність підвищення кваліфікації тренерських кадрів і висловлюють готовність сприяти у науково-методичному забезпеченні.

Аналіз програм підготовки і звітів тренерів національних збірних команд України з баскетболу дозволив виявити низку загальних проблем і запропонувати шляхи вирішення існуючої ситуації через певну корекцію тренувального процесу.

У восьмому розділі «**Аналіз та узагальнення результатів дослідження**» узагальнено результати дисертаційного дослідження, окреслено їх практичну і теоретичну значущість, висвітлено дискусійні питання. Проаналізовано наукові дані, які отримала автор, із наявними в наукових і методичних джерелах. На підставі цього сформульовано наукові положення трьох рівнів новизни (підтверджено, доповнено, вперше).

У результаті проведеного дослідження було **підтверджено** ряд даних стосовно підготовки висококваліфікованих спортсменів :

- дані теорії спорту В. Платонова (2015) стосовно раціональної побудови структурних утворень (мікро- і мезоциклів) річного циклу підготовки висококваліфікованих баскетболістів до офіційних міжнародних змагань в умовах впливу чинників глобалізації спорту вищих досягнень;

- дані стосовно особливостей розвитку ігрових видів спорту в сучасних умовах (R. Poli, 2004; M. Taylor, 2006; Борисова, 2013);

- дані стосовно значущості та впливу системи управління підготовкою та змагальною діяльністю кваліфікованих і висококваліфікованих спортсменів з ігрових видів спорту для їх ефективного розвитку (Ж. Козина и др., 2010; S. Robson, 2013; Э. Дорошенко, 2014; В. Костюкевич, 2014; Г. Лисенчук и др., 2014; В. Николаенко, 2014; L. Luo, 2015).

Матеріали проведеного дослідження **доповнюють** дані щодо:

- комплексного використання в технології підготовки до офіційних міжнародних змагань принципів індивідуалізації, методик удосконалення групових і командних взаємодій з їх подальшою інтеграцією в практику змагальної діяльності в умовах глобалізації спорту вищих досягнень;

- урахування різних рівнів підготовленості та спортивної майстерності висококваліфікованих баскетболістів у технології підготовки до офіційних міжнародних змагань в умовах глобалізації спорту вищих досягнень;

- необхідності впровадження модифікованих програм підготовки, ліцензування та підвищення кваліфікації тренерів з баскетболу на дитячо-юнацькому, аматорському та професійному рівнях у вищих навчальних закладах і федерації баскетболу України.

Висновки дисертаційної роботи відповідають завданням дослідження і відображають його основні результати.

3. Достовірність результатів дослідження та їх новизна

Наукові положення, основні результати і висновки дисертаційної роботи Р. О. Сушко визначаються науковою новизною, достовірністю та обґрунтованістю.

Результати, отримані вперше:

- показано кардинальні зміни в розвитку спортивних ігор, які відбулися за останні 20–25 років, що обумовлено як чинниками зовнішнього характеру, так і внутрішніми соціально-економічними умовами; обґрунтовано важливість урахування впливу цих глобальних змін при формуванні програм підготовки на основі світового досвіду та необхідності застосування принципово нових підходів;

- обґрунтовано та розроблено основи національної концепції розвитку спортивних ігор (на матеріалі баскетболу) в умовах впливу чинників глобалізації спорту вищих досягнень;

- обґрунтовано та розроблено технологію реалізації теоретичної моделі стосовно оптимальної побудови системи підготовки висококваліфікованих баскетболістів до офіційних міжнародних змагань з урахуванням чинників глобалізації спорту вищих досягнень на основі диференціації складу команди на групи: основний склад, регулярна заміна, розширений склад, перспективний резерв;

- обґрунтовано передумови і шляхи подолання внутрішнього протиріччя системи підготовки висококваліфікованих баскетболістів, що ґрунтується на різниці між кількісними показниками і рівнем змагальної практики у провідних спортсменів (учасників національного чемпіонату та Кубку, європейських кубкових турнірів, офіційних міжнародних змагань) і спортсменів з найближчого резерву;

- представлено цілісну систему знань, яку сформовано на підставі теоретичного аналізу й узагальнення показників тренувальної і змагальної практики, що відображають процес розвитку спортивних ігор, відповідно до сучасних особливостей глобалізації спорту вищих досягнень (міграції спортсменів та їх концентрації в провідних світових центрах підготовки; професіоналізації спортсменів і комерціалізації змагань; соціалізації провідних спортсменів і політизації офіційних міжнародних змагань);

- обґрунтовано теоретичну модель розвитку спортивних ігор (на матеріалі баскетболу) в умовах глобалізації спорту вищих досягнень, яка ґрунтується на врахуванні наступних показників: визначенні мети і завдань стосовно розвитку баскетболу; рівня фінансування та матеріально-технічного забезпечення багаторічної підготовки баскетболістів; економічних, демографічних, соціальних і політичних особливостей розвитку країни.

Практична значущість одержаних результатів полягає у формуванні оптимальної моделі розвитку ігрових видів спорту та її практичному впровадженні. Розроблена, обґрунтована і апробована практична технологія підготовки висококваліфікованих баскетболістів до офіційних міжнародних змагань з урахуванням впливу чинників глобалізації.

Фактичний матеріал, представлений у роботі, і зроблені на його основі узагальнення з урахуванням впливу чинників глобалізації спорту вищих досягнень стали підґрунтям для вдосконалення програм підготовки і дозволили оптимізувати навчально-тренувальний процес гравців чоловічих та жіночих національних збірних команд України з баскетболу (кадетських, юніорських, молодіжних), що засвідчено відповідними актами впровадження.

Сформульовані в дисертації висновки і пропозиції, а також результати дослідження, подані у вигляді підрозділів навчально-методичних посібників висвітлено на практичних семінарах федерації баскетболу України з підвищення кваліфікації тренерів.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в навчальний процес професійної підготовки здобувачів вищої освіти Національного університету фізичного виховання і спорту України при вивченні дисципліни «Теорія та методика тренерської діяльності в обраному виді спорту» (акти впровадження від 01.09.2016, 01.09.2017); Національного університету «Львівська політехніка (акт впровадження від 01.09.2016); Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (акт впровадження від 01.09.2016); Запорізького національного університету (акт впровадження від 19.10.2016); Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (акт впровадження від 28.09.2016); у практику роботи науково-дослідного інституту Національного університету фізичного виховання і спорту України та Федерації баскетболу України (акти впровадження від 01.09.2017).

4. Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях і їх відповідність вимогам Міністерства освіти і науки України

Матеріали досліджень знайшли відображення у 55 наукових працях, що опубліковані в 2012–2017 рр., з них 2 монографії, 24 публікації у фахових виданнях України, з яких 12 включено до міжнародної наукометричної бази, 4 праці у наукових періодичних виданнях інших держав; 14 публікацій апробаційного характеру; 11 публікацій додатково відображають наукові результати дисертації.

Основні положення й результати дослідження викладено в доповідях на наукових конференціях, конгресах і семінарах: XV Міжнародна науково-практична конференція «Фізична культура, спорт та здоров'я» (Харків, 2015); XII міжнародна наукова конференція «Проблеми и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях» (Харків, 2016); Міжнародна науково-методична конференція «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» (Київ, 2016); Proceedings of the XVII International Academic Congress «History, Problems and Prospects of Development of Modern Civilization» (Japan, Tokyo, 2016); Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту в сучасних умовах» (Дніпропетровськ, 2016); XI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і

освіти в умовах глобалізації» (Переяслав-Хмельницький, 2016); International Scientific Congress «Sport. Olympism. Health» (Chisinau, Republic of Moldova, 2016); I всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Баскетбол: історія, сучасність, перспективи» (Дніпро, 2016); X Міжнародна конференція «Молодь та олімпійський рух» (Київ, 2017); Proceedings of the VII International Academic Congress «Fundamental and Applied Studies in EU and CIS Countries» (United Kingdom, Cambridge, England, 2017); Міжнародна конференція «Сталий розвиток і спадщина у спорті : проблеми та перспективи» (Київ, 2017), а також на щорічних конференціях кафедри спортивних ігор, кафедри історії та теорії олімпійського спорту НУФВСУ (Київ, 2015–2018).

Автореферат і публікації повністю відображають зміст дисертаційного дослідження за темою «Теоретико-методичні основи розвитку спортивних ігор в умовах глобалізації (на матеріалі баскетболу)». Таким чином, є всі підстави вважати, що робота відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт.

5. Зауваження і недоліки дисертаційної роботи та автореферату

1. У 1-му розділі здійснений аналіз не всіх командних ігрових видів спорту, що входять до програми Олімпійських ігор, зокрема, не висвітлений хокей на траві, що культивується більш ніж у 130 країнах і входить до програми ігор IV Олімпіади в Лондоні (1908 р.). Це також стосується бейсболу, софтболу, пляжного волейболу.

2. П.п. 1.2. першого розділу називається: «Історичні аспекти розвитку спортивних ігор: національний міжнародний досвід, становлення традицій». На нашу думку у цьому розділі необхідно було викласти аналіз становлення командних ігрових видів спорту в Україні, особливо тих, що входять до програми Олімпійських ігор.

3. На ст. 64 наведені етапи багаторічної підготовки спортсменів і вказують роки спортсменів на кожному з етапів. Однак, на сучасному етапі для кожного ігрового виду спорту характерні певні особливості, щодо вікового цензу спортсменів на кожному з етапів багаторічного тренування.

4. Дещо дискусійним є назва мікроциклів: «розвиваючий мікроцикл», «стабілізуєчий мікроцикл», «підготовчий мікроцикл» (ст. 67, 68). У сучасних фундаментальних наукових працях В. М. Платонова (2013, 2015) визначені такі типи мікроциклів: утягувальні, ударні (розвивальні), підвідні, змагальні, відновлювальні.

5. Для отримання нових знань щодо тенденції розвитку спортивних ігор в умовах глобалізації дисертанткою проведено анкетне опитування серед провідних вітчизняних спеціалістів. На наш погляд, варто було б, до цього опитування залучити зарубіжних науковців та спеціалістів. Це дало б змогу більш ширше визначити проблему, що досліджується.

